

26. РДАСП, ф. 7, оп. 3, спр. 101.
27. Умрейко С. А. Патриотизм учителей и школьников Белоруссии в борьбе против немецко-фашистских оккупантов / С. А. Умрейко, А. И. Залесский, П. Н. Кобринец. – Минск : [б. и.], 1980.
28. В бою и труде: Подростки в Великой Отечественной войне. – М. : [б. и.], 1982.
29. РДАСП, ф. 7, оп. 2, спр. 1016.
30. РДАСП, ф. 7, оп. 3, спр. 1198.
31. Останній сталінський удар: Нариси, спогади, оповідання / ред-упоряд. Є. О. Дубовик. – Херсон : [б. в.], 1997. – 264 с.
32. Андриянов В. Полюнь чужбины / Виктор Андриянов, Анатолий Москаленко. – М. : Правда, 1987. – 352 с.
33. Немецко-фашистский оккупационный режим (1941–1944) : сб. ст. / под ред. Е. А. Болтина. – М. : Политиздат, 1965. – 388 с.
34. Черник С. А. Обеспечение общеобразовательной школы педагогическими кадрами в годы Великой Отечественной войны / С. А. Черник // Советская педагогика. – 1978. – № 6. – С. 103–112.
35. Безыменский Л. А. Германские генералы – с Гитлером и без него / Лев Безыменский. – М. : [б. и.], 1964.
36. Пионерская правда. – 1941. – 9 сент.; 1942. – 28 марта; 1942. – 24 июня.
37. Листівки партійного підпілля і партизанських загонів України в роки Великої Вітчизняної війни. – К. : [б. в.], 1969.
38. Першина Т. С. Фашистский геноцид на Украине. 1941–1944 / Тамара Степановна Першина. – Киев : Наук. думка, 1985. – 170 с.
39. Пионерская правда. – 1943. – 1 сент.
40. Кох-Хиллебрехт М. Номо Гитлер: психограмма диктатора / Манфред Кох-Хиллебрехт ; пер. с нем. А. Н. Гордиенко. – Минск : ООО «Попурри», 2003. – 416 с.
41. Проблематика мест памяти. Франция – память / П. Нора, М. Озуф, Ж. де Пюимеж, М. Винок. – СПб. : Изд-во Санкт-Петерб. ун-та, 1999. – С. 17–50.
42. Хальбвакс М. Социальные рамки памяти / Морис Хальбвакс ; пер. с фр. и вступ. ст. С. Н. Зенкина. – М. : Новое изд-во, 2007. – 348 с.

Андрій Жив'юк, Дмитро Кравчук

Поляки в радянському партизанському русі на території Райхскомісаріату Україна (на прикладі діяльності з'єднання Роберта Сатановського)

У статті аналізується діяльність польського партизанського з'єднання під командуванням Роберта Сатановського, підпорядкованого Українському штабові партизанського руху, на території Райхскомісаріату Україна, зокрема Волині і Полісся. Розглянуто військову та політичну еволюцію польських партизанських структур, основні мотиви вступу поляків до радянських партизанських загонів, місце, роль, підсумки діяльності польських формувань у радянському партизанському русі, вплив компартійної номенклатури на їх функціонування.

Ключові слова: партизанський рух, Український штаб партизанського руху, з'єднання Роберта Сатановського.

Живюк Андрей, Кравчук Дмитрий. Поляки в советском партизанском движении на территории Райхскомиссариата Украина (на примере деятельности соединения Роберта Сатановского). В статье анализируется деятельность польского партизанского соединения под командованием Роберта Сатановского, подчиненного Украинскому штабу партизанского движения, на территории Райхскомиссариата Украина, в частности Волини и Полесья. Рассмотрено военную и политическую эволюцию польских партизанских структур, основные мотивы вступления поляков в советские партизанские отряды, место, роль, итоги деятельности польских формирований в советском партизанском движении, влияние компартийной номенклатуры на их функционирование.

Ключевые слова: партизанское движение, Украинский штаб партизанского движения, соединение Роберта Сатановского.

Zhyviuk Andrii, Kravchuk Dmytro. The Poles in the Soviet Partisan Movement in the Territory of Reyhkomissariat (the Case of Robert Satanovskyi). This article analyzes the activities of Polish partisan unit under the command of Robert Satanovskyi subordinated to the Ukrainian Headquarters partisan movement in

Reichskommissariat Ukraine, including Volyn and Polissya. Considered military and political evolution of Polish partisan structures, the main motives since Polish to Soviet partisan detachments, place, role, results of the Polish forces in the Soviet partisan movement, the influence of the Communist Party range in their functioning.

Key words: partisan movement, the Ukrainian head of the partisan movement, Robert Satanovskyi connection.

Постановка наукової проблеми та її значення. Участь поляків у радянському партизанському русі неодноразово розглядалась у радянській і польській історіографії [1; 2]. Наявні дослідження, однак, носять описовий характер, обходячи аналіз цієї проблеми з внутрішньої і зовнішньої сторін (тобто з точки зору керівництва польських формувань і радянської сторони). На сьогодні існує потреба висвітлення, із залученням уже відомих та нових документальних джерел, діяльності окремих польських партизанських структур, мотивів вступу поляків до радянський партизанських загонів і з'єднань, місця і ролі польських партизанських формувань у радянському партизанському русі.

Джерельну базу статті складають звіти та оперативні донесення Рівненського обласного штабу партизанського руху (РОШПР) та Українського штабу партизанського руху (УШПР), рішення Рівненського підпільного обкому КП(б)У, які зберігаються в Центральному державному архіві громадських об'єднань України (ЦДАГОУ) і Державному архіві Рівненської області (ДАРО); які також опубліковані архівні документи, котрі відображають розвиток радянського партизанського руху.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють час від створення польського партизанського з'єднання, підпорядкованого РОШПР (15 серпня 1943 р.), і до звільнення Рівненської області від нацистської окупації (тобто фактичної ліквідації Райхскомісаріату Україна) та виведення з'єднання з підпорядкування РОШПР (лютий – травень 1944 р.).

Метою статті є вивчення військової та політичної еволюції польських партизанських структур від створення перших загонів до формування повноцінних з'єднань та бригад. Серед поставлених **завдань** – з'ясування основних мотивів вступу поляків до радянських партизанських загонів, місця, ролі, підсумків діяльності польських формувань у радянському партизанському русі, впливу компартійної номенклатури на їх функціонування.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Рівненщина вважається одним із регіонів, де в період 1943–1944 рр. найактивніше розвивався радянський партизанський рух. Національний склад зосереджених тут партизанських формувань був представлений, в основному, українцями, росіянами та білорусами. Так, у довідці про організацію партизанських загонів у Рівненській області від 25 травня 1943 р. йшлося, що з 1142 їх членів українців було 542, росіян – 232, білорусів – 195, інших – 172 [3, арк. 12]. Однак менше ніж за три місяці після цього, 15 серпня 1943 р. наказом РОШПР було сформовано три партизанських з'єднання, одне з яких виявилось польським.

Цифрові дані щодо чисельності поляків, які брали участь у радянському партизанському русі, досить суперечливі. У радянській історіографії фігурує цифра від 7 до 11 тис. осіб [4, 177]. За твердженням польських дослідників, навесні 1943 р. у партизанських загонах на території України було близько тисячі бійців-поляків. У довідці Білоруського штабу партизанського руху наводяться дані про те, що у квітні 1944 р. у партизанських загонах на території Білорусії боролось близько 700 поляків [5, 105].

За вказівкою ЦК ВКП(б) задля розвитку партизанського руху в західних областях України і Білорусії великі партизанські з'єднання до весни 1943 р. мали вийти в рейди і перенести свої бойові дії в Рівненську, Волинську, Дрогобицьку, Станіславську та в західну частину Львівської областей. Водночас оперативний план бойових дій партизанів України на весняно-літній період 1943 р. передбачав створення самостійних польських формувань, посилення їх командно-політичним складом та партизанами-українцями і росіянами.

Існувало два основних чинники, що зумовили широку участь польського населення Західної України і Західної Білорусії в радянському партизанському русі: 1) антипольські дії з боку українських націоналістичних формувань; 2) втрата ініціативи Армією Крайовою, яка користувалася значною підтримкою в польського населення Волині й Галичини, однак не відразу перейшла до методів активної партизанської боротьби. Цим скористалася радянська сторона, розгорнувши широку агітаційну та диверсійну роботу. Так, у доповідній записці командира партизанського з'єднання І. Шитова начальника штабу УШПР Т. Строкачу від 3 серпня 1943 р. йшлося про настрої та дії польського населення Волині, яке було змушене боротися і захищати свої сім'ї на стороні

радянських партизанів: «Частина бійців загону [ім. Держинського під командуванням Г. Ситайла] цілком налаштовані радянськи і готові боротися з німцями в будь-яку хвилину» [6, 217]. Комісар рейдового з'єднання під командуванням С. Ковпака С. Руднев 19 червня 1943 р. записав до щоденника: «Вийшли з району Михалин в 15 годині по маршруту: Балашівка–Антолин–Пересели–Рудня–Стрий–Мочулянка – всього 28 км. В більшості сіл населення польське зустрічало наших бійців з великим захватом, у багатьох селах населення дарувало квіти бійцям. Як правило, у кожній хаті стоїть відро з водою і чашкою. Чоловіки виносять тютюн, а жінки – молоко і хліб» [7, 100].

Свої прорадянські настрої польське населення виявляло переважно пасивно, не вдаючися до спільної збройної боротьби проти нацистів. Зі слів І. Шитова, у 1943 р. польських партизан у Західній Україні було обмаль, існуючі ж партизанські загони мали за мету винятково охорону польського населення від нападів українських націоналістів: «Польське населення в радянські партизанські загони вступає, але самостійно організувати загони для боротьби з німцями поки що не наважується» [6, 215].

Інша частина польського населення під впливом зростаючої небезпеки з боку українських націоналістів перейшла на службу до німецької поліції. Польські настрої на Рівненщині описав С. Руднев: «Всі націоналістичні групи громлять і масово знищують польське населення. В зв'язку з чим поляки біжать до німців, а останні формують з них поліцію проти націоналістів і партизан» [7, 99]. Це ж саме підтверджує звіт з'єднання більшовицьких партизанських загонів Рівненської області від червня–липня 1943 р.: «В окремих селах німцям вдалося озброїти поляків з метою боротьби проти націоналістів і партизан. Частина молоді була завербована в поліцію. [...] Озброївшись гвинтівками, поляки під німецьким командуванням повели наступ на націоналістичні українські села Грані і Трипутні Висоцького району. В результаті чого села були спалені а жителі, які не встигли втекти до лісу перебиті» [6, 228].

Потрібно відзначити, що мінливість настроїв польського населення залежала від концентрації українських повстанців. Якщо в північних регіонах Рівненщини, де переважав радянський партизанський рух, частка поляків, які вливалися до нього була значною, то на південній Волині та в Галичині поляки вступали до німецьких поліцейських структур, аби протидіяти розповсюдженому там українському повстанському рухові.

Саме на Поліссі, або ж на півночі Волині на початку 1943 р. сформувалися перші польські партизанські групи, які мали таку ж структуру, як і інші радянські загони. Варто окремо з'ясувати перелік цих польських груп, які 15 серпня 1943 р. влилися до Рівненського з'єднання № 3.

Польський загін Р. Сатановського був сформований 15 лютого 1943 р. у складі Житомирського партизанського з'єднання О. Сабурова в кількості 22 [8, 55], за іншими даними – 40 осіб [8, 100]. Згідно з наказом УШПР від 26 травня 1943 р. загін було виокремлено для самостійних дій на комунікаціях ворога в районі Брест–Люблін–Замостя [8, 100].

Загін «Смерть фашизму» організований у Степанському районі С. Санковим, загін ім. Ванди Василевської виник у Рафалівському районі [9, арк. 71]. Наказом РОШПР № 48 від 11 серпня 1943 р. польський загін ім. Ванди Василевської (80 осіб) був затверджений [6, 219–220] (така практика запроваджена УШПР). 17 липня 1943 р. РОШПР затвердив польський партизанський загін ім. Держинського в кількості 45 осіб (командир І. Галицький), 26 липня 1943 р. – прибулий від О. Сабурова польський партизанський загін ім. Тадеуша Костюшка в кількості 116 осіб, із них 26 озброєних (командир Р. Сатановський) [10, арк. 59]. Таким чином, створений під командуванням Р. Сатановського загін із лютого по липень 1943 р. кількісно зріс більше, ніж в 3 рази.

1 червня 1943 р. виник польський партизанський загін імені Держинського, що складався із членів польської самооборони сіл Стара Гута і Мочулянка Людвіпольського району, а також вояків із загону Армії Крайової загиблого командира Л. Осецького. Загін увійшов до партизанського з'єднання І. Шитова, очолив його лейтенант Г. Ситайло. Реорганізований загін продовжував свою діяльність щодо захисту польських сіл від українських націоналістів і німецьких карателів у східній частині Костопільського району [11, 110–111]. До нього вливалися нові члени з навколишніх баз польської самооборони, проте мало хто приходив зі зброєю, що гальмувало зростання бойової сили загону. Польські партизанські загони виникали також у Волинській області, до чого спричинилося з'єднання О. Федорова.

15 серпня 1943 р., зважаючи на швидке розгортання партизанського руху та збільшення кількості партизанських загонів, із метою покращення керівництва подальшим розвитком партизанського

руху й підвищення якості керівництва бойовими операціями, РОШПР видав наказ № 49. Згідно з ним із наявних загонів сформовано три самостійні з'єднання, безпосередньо підпорядковані РОШПР, у тому числі польське з'єднання (третє) [12, арк. 51]. Зауважимо, що наказові РОШПР передував відповідний наказ УШПР від 31 липня 1943 р.

РОШПР було чітко окреслено структуру і кадровий склад загонів польського з'єднання, яке з 16 серпня 1943 р. очолив старший лейтенант М. Куницький, комісаром з'єднання став підполковник Ф. Кудояр. До з'єднання № 3 увійшли загони: ім. Тадеуша Костюшка (командир – поручик В. Рожковський, комісар – П. Ткачук); загін «Смерть фашизму» (командир – старший лейтенант С. Санков, комісар – старший лейтенант Ф. Махотько); загін ім. Ванди Василевської (командир – С. Богуляк, в.о. комісара – В. Дибачевський) [6, 221]. З'єднання нараховувало 347 осіб, із них 24 українці, вісім росіян, три білоруси, решта – поляки [8, 100]. Таким чином, керівництво польськими загонами було довірено вже досвідченим бійцям радянських партизанських загонів, в основному українцям за національністю. Так, керівник з'єднання М. Куницький раніше був командиром загону ім. Чапаєва.

Щодо Р. Сатановського, то в перших числах травня 1943 р. він вилетів з партизанського аеродрому до Москви. Одержавши зброю і боеприпаси, а також діставши офіційні повноваження на організацію нових польських партизанських підрозділів, Р. Сатановський у вересні 1943 р. повернувся у свій загін. На той час загін ім. Тадеуша Костюшка налічував 213 рядових і 14 осіб командного складу, всього – 227 бійців, із них – 14 жінок; за національним складом – 215 поляків, 10 українців, два білоруси. Озброєння загону складалося з ручного кулемета, вісім автоматів, 85 гвинтівок, 30 гранат [13, арк. 353–354] (тобто озброєно було 42 % бійців загону). Згідно із шифровою, переданою Т. Строкачу, Р. Сатановський прибув до штабу В. Бегми 19 вересня 1943 р. [6, 246].

Роберт Сатановський походив із Лодзі, із сім'ї страхового агента. Навчався у Варшаві. У 1939 р. вступив добровольцем у польську армію. Пізніше перейшов німецько-радянський кордон, дістався до Львова. Потім учителював у с. Велюнь на Рівненщині. Під час окупації викладав у Висоцькій гімназії, доки німці її не закрили, служив санітаром у с. Лютинськ. На той час він уже був одним з учасників польського підпілля на півночі Рівненщини, відомим під псевдонімом «Лікар». Восени 1942 р. в с. Озера, де Р. Сатановський працював у медпункті, з'явилася розвідка С. Ковпака. Р. Сатановський із нею дістався в розташування головних сил ковпаківців у районі Букчі (Білоруське Полісся), де перебував до 17 січня 1943 р.

Після прибуття Р. Сатановського на Рівненщину в того зразу ж виникає тертя з керівництвом РОШПР. Намагання обласного штабу посилити контроль за польськими загонами призвели до ряду непорозумінь між його очільником В. Бегмою, за яким стояв не тільки УШПР, а й ЦК КП(б)У, та Р. Сатановським, котрий, отримавши інструкції в Москві, апелював виключно до УШПР.

19 вересня 1943 р. Р. Сатановський доносив начальникові УШПР Т. Строкачу: «Бегма затримав загін і радистів, знаходяться в Озерах, 100 км від мене. [...] Прошу передати мені письмовий наказ для Бегми стосовно польських загонів. Ще раз підкреслюю загрозу згубних політичних наслідків дій Бегми і його підлеглих» [6, 253]. У той же день до Т. Строкача надійшли шифровки від інших партизанських керівників, зокрема, від Кохана, що засвідчили розростання конфлікту: «Видану зброю Сабуровим для польського загону Бегма забрав собі і поляків не озброїв. Є випадки роззброєння поляків федоровцями» [6, 255]. Пізно ввечері, роздратований Р. Сатановський повідомив Т. Строкача: «Бегма загони не віддає. Дії Бегми і його підлеглих у корені не вірні, суперечать Вашій вказівці і тактиці партії, створюють сприятливий ґрунт для впливу польських фашистів» [6, 256].

В. Бегма парировав ці наскоки шифрограмою секретареві ЦК КП(б)У Д. Коротченку та начальникові УШПР Т. Строкачу, переданою 21 вересня 1943 р.: «Мене крайньо дивує таке питання, чому я не передаю польський загін Сатановському. Сатановського я ще не бачив [...] Якщо ви затвердили [Сатановського] командиром польського з'єднання, це буде не авторитет у з'єднанні, так як польське населення знає, що він по національності не поляк, а єврей» [6, 257].

Цитовані документи дають підстави вважати, що керівництво РОШПР і підпільного обкому КП(б)У не вбачало в польських партизанах надійного союзника, намагаючись обмежити їх діяльність охороною польських сіл та розвідкою. Перевага в озброєнні надавалася, насамперед Рівненським з'єднанням № 1 і № 2. Також давалася взнаки слабка бойова підготовка польського з'єднання.

Нарешті 23 вересня 1943 р. В. Бегма передав з'єднання № 3 під командування Р. Сатановського, про що 30 вересня доповів секретареві ЦК КП(б)У М. Хрущову, висловивши водночас здивування з

приводу своєї нібито «недооцінки» можливостей цього формування: «На Вашу радіограму № 5878 доповідаю – від Сабурова я прийняв загін Сатановського 110 чол., з них озброєних 20 чол. гвинтівками. 23 вересня з групою Сатановського все польське з'єднання Рівненської області [в] складі трьох загонів кількістю 350 чол., 140 гвинтівок, 64 автомати, 12 пістолетів, 100 кг толу і боєприпаси, радистів віддав усе. [...] Вашу директиву отримав, але не розумію, в чому моя недооцінка організації допомоги польським загонам» [6, 268].

Через півтора місяця у В. Бегми з'явилася вагома підстава для аргументації своєї недовіри до польського з'єднання Р. Сатановського. 14 листопада 1943 р. керівник РОШПР повідомляв начальника УШПР Т. Строкача, чому Р. Сатановському не можна довірити виконання поставлених завдань: «Залишати Сатановського самостійно діяти неможливо, так як з його загону пішли 32 автоматники [в] польські загони, які налаштовані проти радянської влади» (очевидно, до формувань АК, контрольованих польським еміграційним урядом). Далі В. Бегма пропонував зворотно підпорядкувати польські загони РОШПР, лишивши Р. Сатановському один із них [6, 308–309].

Підтвердженням недовіри до польського командира і частини його підлеглих є доповідь для УШПР про зроблену роботу з активізації військової розвідки з 13 жовтня по 13 грудня 1943 р.: «З'єднання Сатановського Р. у тому вигляді, в якому воно існує в даний час, нездатне виконати поставлені перед ним УШПР завдання. Основні причини: З'єднанням керує по суті не Сатановський, а його дружина. Сатановський безвільний, не авторитетний, не бойовий командир. [...] Сатановська антирадянськи налаштована, підтримує зв'язок з агентурою “Тайної армії Польської”. Про Сатановського всі знають, що він не поляк, а польський єврей, що негативно позначається на концентрації поляків у з'єднанні. Відсутність у з'єднанні радянських людей, які б забезпечили проведення необхідної нам політичної лінії. В з'єднанні немає кому проводити політико-виховну роботу, комісара й політкерівників немає. Польські націоналісти, за даними отриманими через агентуру з'єднання Бегми, намагаються перетягти його основні кадри на свою сторону і спрямувати їх проти радянської влади» [14, арк. 223].

25 листопада 1943 р. Р. Сатановський звернувся за захистом напряму до Йосипа Сталіна: «У травні вирішений був мій вихід на захід. До цих пір Український штаб не забезпечив мене необхідним, пов'язавши безцілним очікуванням нами вантажу. [...] Тому вирішив вийти виконувати Ваш наказ про розвиток польського національного руху без боєприпасів, озброєння і типографії» [6, 323–324].

Як бачиться, серед причин тривалого конфлікту між командуванням польського з'єднання № 3 та обласним партизанським керівництвом було намагання Р. Сатановського від самого початку виконувати лише ті бойові завдання, які стосувалися захисту польського населення Волині й Полісся, а згодом перенесення своєї діяльності на окуповану польську територію. У свою чергу, радянське керівництво намагалось цілковито «радянїзувати» польські загони, використавши їх для проведення бойових дій у Західній Україні. Тільки з переміщення фронту на територію Польщі всі польські загони, разом зі значною частиною радянських партизан, продовжили боротьбу на окупованих польських землях.

Варто звернути увагу на ряд сигналів керівників РОШПР стосовно безчинств польських загонів. У наказі ОШПР № 88 від 26 грудня 1943 р. йшлося про безчинства, мародерство і свавілля щодо мирного населення з боку бійців з'єднання Р. Сатановського під його час дислокації на правому березі р. Горинь: самочинну конфіскацію продуктів, фуражу і худоби, погрози «перебити» всіх мешканців, бо вони «бульбівці», застосування фізичного насилля під час допитів. Начальник РОШПР В. Бегма «з метою недопущення подібних явищ, які ганьблять високе ім'я народних месників і загострюють взаємостосунки поляків з українцями, що може бути використано нашими ворогами німцями і так званими “українськими націоналістами” категорично вимагав від командира польського з'єднання Р. Сатановського “навести порядок, дисципліну в загонах і встановлювати в місцях розташування дружні стосунки з місцевим населенням”» [6, 345–346]. Скоріш за все, наказ В. Бегми не був виконаний, тому що через два місяці після його появи, 27 лютого 1944 р., Т. Строкач надіслав Р. Сатановському таємну шифротелеграму такого змісту: «Маємо сигнали насильства Ваших партизан [над] мирним населенням у Залоззі. Вживіть заходів. Винних покарайте» [6, 372].

Справедливо зауважити, що такі сигнали досить часто потрапляли до РОШПР і УШПР не тільки стосовно польського з'єднання, а й інших з'єднань, де основну частину склали українці, білоруси та росіяни.

Повертаючись до аспекту кількісного зросту польських загонів, то тут прослідковується тенденція до збільшення їх числа на початку 1944 р. Очевидно, воно було зумовлене намаганнями УШПР перенести дійовий партизанський рух на польську територію.

На 1 березня 1944 р. у польському з'єднанні нараховувалося шість загонів: ім. Костюшка (командир – капітан В. Рожковський, комісар – Голич, у складі 218 чол.); ім. Траугутта (командир – сержант Павелець, комісар підпоручик Чорний, у складі 76 чол.); Плятер (командир – старший сержант Рудка, комісар – старший сержант Шаден, у складі 67 чол.); ім. Завіши Чорного (командир – підпоручик Сирозевський, новий командир – Бачинський, комісар – Юшкович, у складі 135 чол.); ім. Стефана Чарнецького (командир – старший сержант Гранцовський, комісар – Куява, у складі 104 чол.); ім. Каменського (командир – поручик Шафарчик, комісар – підпоручик Миколайчик, у складі 91 чол.), всього 691 чол. [6, 372–373].

31 березня 1944 р. Т. Строкач надіслав командирам більшовицьких партизанських загонів розпорядження формувати нові польські загони з наступною їхньою дислокацією на території Польщі [6, 381]. Унаслідок цього станом на 26 квітня 1944 р. з'єднання Р. Сатановського поповнилося ще трьома загонами: ім. Бартоша Главацького (командир – Любанський); ім. А. Міцкевича (командир – Ослонський), «Брудека» (командир – Брудек). Загальна чисельність з'єднання становила на той час 866 осіб [8, 101].

Підсумуємо, що з усіх рівненських з'єднань з'єднання № 3 під керівництвом Р. Сатановського було найменшим за чисельністю і найгірше озброєним. Потрібно порівняти показники результатів його диверсійної діяльності зі з'єднанням під керівництвом В. Бегми. У період із 15 лютого 1943 р. по 25 квітня 1944 р. зусиллями бійців з'єднання (до його формування – окремих загонів) висаджено в повітря дев'ять ешелонів, вісім залізничних та шосейних мостів. З'єднання № 1 із 26 лютого 1943 р. по 12 лютого 1944 р. знищило 124 ешелони та 24 залізничних і шосейних мостів. На момент розформування з'єднання № 1 у ньому перебувало 2076 осіб [8, 98–99]. Таким чином, кількісний склад з'єднання Р. Сатановського становив 41 % від з'єднання В. Бегми, проте друге на 93 % перевершило показники першого щодо кількості знищених ворожих ешелонів. Це стосується також інших диверсій, здійснених партизанами на території області.

Після звільнення Рівненської області постало питання подальшої долі польських партизанських загонів. Наказом УШПР усі польські загони, які входили до складу з'єднань О. Сабурова, В. Бегми, І. Шитова перейменовувались у І Польську партизанську бригаду ім. Костюшка. Її командиром із 15 березня 1944 р. призначено Р. Сатановського [15, арк. 19].

12 травня 1944 р. новостворений ПШПР отримав у своє відання польські з'єднання і загони, які були організовані й діяли в Україні. Серед них – найбільше польське з'єднання під командуванням Р. Сатановського (9 загонів, 866 чол.), бригаду ім. В. Василевської під командуванням С. Шелеста (2 загони, 320 чол.), бригаду «Грюнвальд» під командуванням Ю. Собесяка (3 батальйони, 500 чол.), загін Л. Луцевича (177 чол.), усього 1863 партизани [8, 19].

Висновки. Участь поляків у радянському партизанському русі є контроверсійно неоднозначною. Репресії з боку українських націоналістів та німецької окупаційної влади змусили частину польського населення вступати до радянських партизанських загонів. На це рішення вплинула також відсутність реальних дій Армії Крайової, яка вибрала тактику вичікування і майже не проявляла себе на Волині. Тому ініціативу організації польського патріотичного руху перехопило в АК радянська сторона. Це відповідало директиві ВКП(б) щодо розвитку партизанського руху, «польського за формою і більшовицького за змістом».

У радянських партизанських рейдових з'єднаннях, які перейшли на волинські землі з Лівобережної України восени 1942 р., виникли спочатку розвідувальні групи, а із часом – партизанські загони, що склалися з місцевих поляків. У подальшому вони об'єдналися в польське партизанське з'єднання під командуванням Р. Сатановського, формально підпорядковане РОШПР.

Р. Сатановський основним завданням очоленого ним польського партизанського формування вбачав негайний перехід за р. Буг і початок там диверсійної діяльності, що суперечило настанові РОШПР, а саме продовженню партизанської боротьби на території Рівненської області. Усі ці розбіжності вплинули на збройне забезпечення і кадрову підготовку польських партизанських загонів, що, у свою чергу, позначилося на результатах їх диверсійної діяльності.

Зі звільненням Західної України від нацистів починається реформування польських загонів та вербування поляків до нових загонів із метою перенесення партизанського руху на територію Польщі.

Незважаючи на низькі бойові результати з'єднання № 3 під командуванням Р. Сатановського, факти дезертирства та мародерства, констатуємо, що польські партизанські загони були не стільки важливою бойовою одиницею, скільки фактором популяризації лівої течії в польському русі Опору і пропаганди спільної з СРСР боротьби поляків проти нацизму.

Список використаних джерел та літератури

1. Кизя Л. Народні месники. З історії партизанського руху на Ровенщині / Л. Кизя ; передм. В. Бегми. – Львів : Книжк.-журн. вид-во, 1960. – 172 с.
2. Ясяк М. Поляки в радянському партизанському русі в роки Другої світової війни [Електронний ресурс] / М. Ясяк. – Режим доступу : <http://joanerges.livejournal.com/351296.html>
3. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГОУ), ф. 70 (Рівненський обласний штаб партизанського руху (начальник штабу В. А. Бегма), оп. 1. Спр. 9. Довідка зам. Начальника оперативного відділу УШПР, політдонесення командування обласного штабу в ЦК КП(б)У про організацію і бойову діяльність партизанських загонів Рівненської області за лютий–жовтень 1943 р., про соціально-економічне становище районів, дії українських буржуазно-націоналістичних банд, 15 червня 1943 р. – 21 жовтня 1943 р., 34 арк.
4. Документы и материалы по истории советско-польских отношений. – М. : [б. и.], 1973. – Т. 7.
5. Русский архив: Великая Отечественная. – Т. 14 (3-1): СССР и Польша. – М. : ТЕРРА, 1994. – 492 с. ; ил.
6. Сергійчук В. Поляки на Волині в роки Другої світової війни / В. Сергійчук. – К. : Укр. вид. спілка, 2003. – 576 с.
7. Партизанская война на Украине. Дневники командиров партизанских отрядов и соединений. 1941–1944 / кол. сост. : О. В. Бажан, С. И. Власенко, А. В. Кентий, Л. В. Легасова, В. С. Лозицкий (рук.). – М. : ЗАО Изд-во Центрполиграф, 2010. – 670 с. – (На линии фронта. Правда о войне).
8. Україна партизанська. Партизанські формування та органи керівництва ними (1941–1945) : наук.-довідк. вид. / авт.-упоряд. : О. В. Бажан, А. В. Кентій, В. С. Лозицький та ін. ; редкол. : В. А. Смолій та ін. – К. : Парламент. вид-во, 2001. – 319 с. : іл.
9. Державний архів Рівненської області, ф. 1 (Підпільний обком КП(б)У та обласний штаб партизанського руху), оп. 1, спр. 9. Копії: політінформації про роботу підпільного обкому ЛКСМУ, стенограми доповіді Тимофєєва, довідки підпільної організації м. Рівне, звіту партизанського загону «За Батьківщину», доповідної записки секретаря Гоцанського РК КП(б)У, матеріали підпільних партійних організацій й партизанських загонів Рівненської області (перший екземпляр), 1943 р., 82 арк.
10. Фонд РОКМ. Папка № 8, С.ІІ, П-1, Я-1. Звіт про діяльність Рівненського підпільного обкому КП(б)У, 144 арк.
11. Забытый геноцид: «Волынская резня» 1943–1944 годов : сб. док. и исслед. / сост. А. Дюков. – М. : Алексей Яковлев, 2008. – 144 с.
12. ЦДАГОУ, ф. 68. Рівненське партизанське з'єднання № 2 «За Батьківщину» (1941–1944), оп. 1, спр. 5. Накази (копії), Накази по УШПР, Рівненському обласному партизанському руху. Оперативний план і план бойових дій з'єднання та його підрозділів. Схема звітної доповіді про бойову та диверсійну діяльність, правила заповнення та збереження іменних списків. Інструкція черговому по з'єднанню та батальйонах, графік і журнал обліку прийому та здачі чергувань. Умови договору між з'єднанням і партизанським загonom ім. С. М. Кірова про виконання бойових завдань, 23 квітня 1943 р. – 1 червня 1944 р., 112 арк.
13. ЦДАГОУ, ф. 68. Рівненське партизанське з'єднання № 2 «За Батьківщину» (1941–1944), оп. 1, спр. 1. Звіт командування з'єднання про бойову діяльність і партійно-політичну роботу загонів з'єднання за період з 25.03.43 по 1.06.44 та додатки до нього. Схеми боїв, хроніка та підсумки бойової та диверсійної діяльності, відомості про особовий склад і озброєння загонів, загальні дані по розформуванню з'єднання і представлення до урядових нагород, автобіографії, списки особового складу, членів і кандидатів ВКП(б), медпрацівників, загиблих та безвісті зниклих партизан, 08 серпня 1944 р. – 8 серпня 1944 р., 363 арк.
14. ЦДАГОУ, ф. 62 (Український штаб партизанського руху. Командування і відділи УШПР. 1941–1946), оп. 1, ч. 1, спр. 41. Доповідні записки і рапорти начальників відділів і співробітників УШПР, командирів і комісарів партизанських з'єднань і загонів України про стан партизанського руху і заходи щодо покращення бойової діяльності партизан, роботу молдавського відділу УШПР (В справі мають місце матеріали про вбивство командира партизанського загону І. П. Лисенка), 2 червня 1943 р. – 6 лютого 1944 р., 236 арк.
15. ЦДАГОУ, ф. 62 (Український штаб партизанського руху. Командування і відділи УШПР. 1941–1946), оп. 1, ч. 1, спр. 58. Накази УШПР про передислокацію партизанських з'єднань та загонів в нові оперативні райони і висадку в тил противника партизанських загонів, організаторських та диверсійних груп, 16 січня 1944 р. – 8 липня 1944 р., 52 арк.